

Docentenhandleiding

Deze lessenserie over *Sara Burgerhart* bestaat uit de volgende onderdelen:

- [Animatie](#)
- De pagina Sara Burgerhart op [Literatuurgeschiedenis.org](#)
- Afbeelding van het knooppunt Sara Burgerhart
- Docentenhandleiding
- Een uitgebreide uitwerking van vier lessen met achtergrondinformatie en bronnen
- Verwerkingsopdrachten die kunnen dienen als voorbereiding voor een literair essay of deel kunnen uitmaken van het leesdossier

Deze handleiding voor docenten bestaat uit:

- Inleiding
- Korte beschrijving inhoud lessen
- Leerdoelen
- Didactische werkvormen
- De lessenserie in schema

Inleiding

Deze lessenserie¹ wil leraren Nederlands een nieuwe didactische aanpak bieden voor onderwijs in de literatuurgeschiedenis. Deze gaat niet uit van een chronologische beschrijving van periodes en stromingen maar vertrekt vanuit een historische literaire tekst, gekoppeld aan een thema. De tekst vormt een knooppunt in een literair-historisch web dat leerlingen gaan verkennen: zij verdiepen hun interpretatie van de centrale tekst (het knooppunt) door verbanden met contexten en teksten uit verschillende tijden te ontdekken: de draden van het literair-historische web. Al doende leren leerlingen *literair-historisch redeneren*: teksten vanuit diverse invalshoeken te belichten, daarbij verschillende begrippen te gebruiken, en vragen te stellen die inzicht geven in de verhouding tussen tekst en tijd, die steeds kan veranderen².

Dit literair-historisch redeneren wordt in deze lessenserie bewerkstelligd door de centrale tekst aan de ene kant in zijn eigentijdse, synchrone context te plaatsen en aan de andere kant met enkele diachrone onderwerpen en andere teksten uit de literatuurgeschiedenis te verbinden. Door een historische tekst synchroon en diachroon te benaderen, leren leerlingen hoe literatuurgeschiedenis 'werkt'. Door vanuit een thema en een centrale tekst verschillende andere teksten aan bod te laten komen, geeft u in een (klein) aantal lessen een stevige invulling aan uw onderwijs in de Nederlandstalige literatuurgeschiedenis.

¹ Deze lessenserie kwam tot stand dankzij een subsidie van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde (MdNL).

² Deze lessenserie is gebaseerd op het didactisch model dat Sander Bax en Erwin Mantingh voorstellen in hun artikel 'Een web van twintigste-eeuwse literatuur. Naar een didactiek voor literatuurgeschiedenis van de twintigste eeuw'. In: Nederlandse Letterkunde 3 (2018), 257-286. De term 'literatuur- of literair-historisch redeneren' introduceren zij in 'Tjeempie! Wat zou er zijn met die moderne schrijvers?' Literatuurhistorisch redeneren met Liesje in Luilletterland.' In: TNTL 135 (2019) 2, 100-127. Het beeld en idee van het web is ontleend aan de inspirerende literaire gids Pieter Steinz, *Lezen etcetera. Gids voor de wereldliteratuur*. Amsterdam 2003; daarin luidt de titel van het voorwoord: 'Het wijde web van de wereldliteratuur'.

Ik ken de liefde niet.

Ik denk er nooit aan.

Over zulke dingen

breek ik mijn hoofd niet.

Inhoud

De centrale tekst van deze lessenserie is de roman *Historie van mejuffrouw Sara Burgerhart* van Betje Wolff en Aagje Deken uit 1782, die we in deze lessenserie lezen als coming of ageroman waarin seksueel misbruik, zwijgen, opgroeien en huwelijksdwang een belangrijke rol spelen. We vergelijken *Sara Burgerhart* met andere literaire teksten uit verschillende periodes waarin deze thema's aan bod komen, waarbij we focussen op teksten met een meisje als hoofdpersoon. De centrale vragen die we in de lessen stellen zijn: wat betekent het om op te groeien als meisje in de achttiende eeuw? Welke ruimte krijgen meisjes in teksten uit andere periodes, en in hoeverre geldt is de thematiek van *Sara Burgerhart* nog steeds relevant voor jongeren van nu?

Je hebt geen voorkennis nodig om deze lessen uit te voeren. Enige mate van voorbereiding is wel aan te bevelen. Lees voorafgaand aan de lessen de hertaling van *Sara Burgerhart* van Tonnus Oosterhof (uitgeverij kleine Uil). In het artikel 'Alles komt evenwel goed: heeft Sara Burgerhart echt een gelukkig einde?'³ komt de receptie van de roman uitgebreid aan de orde. Achtergrondkennis die nuttig is voor deze lessenserie vindt u op Literatuurgeschiedenis.org. Daar vindt u een pagina over de roman *Sara Burgerhart* en een pagina over het schrijversduo Wolff en Deken.

Om de roman *Sara Burgerhart* op een aantrekkelijke en eigentijdse manier aan leerlingen te presenteren hebben we een [animatie](#) ontwikkeld die de docent aan het einde van de eerste les aan de klas toont.

Doelgroep

Deze lessenserie kan worden uitgevoerd in klas 4 of 5 havo/vwo in het Nederlandse voortgezet onderwijs en in de derde graad, klas 5/6 ASO/TSO/KSO van het Vlaamse secundaire onderwijs.

Opzet

Omdat de centrale tekst een volledige roman is, moet je bedenken op welke manier je de tekst gaat behandelen. Een optie is om een klassenset van de hertaling aan te schaffen bij Uitgeverij Kleine uil. (Deze uitgever biedt 40 procent korting op klassensets.) Zodoende heeft iedere leerling een eigen exemplaar tot zijn beschikking. Je kunt de roman als zesweeks leesproject inroosteren, waarbij je wekelijks een leesdoel stelt en elke week de leeservaringen kort bespreekt. Wij hebben vier lessen uitgewerkt. Na les 1 en na les 3 kan een bespreekmoment plaatsvinden, waarin leerlingen geen volledig lesuur bezig zijn met *Sara Burgerhart* maar in groepjes reflecteren op de leeservaringen van de afgelopen week. Zodoende ben je vier keer een lesuur kwijt aan dit project, en twee keer een deel van een lesuur⁴. Wat voor de leerlingen extra motiverend kan werken is dat ze *Sara Burgerhart* op hun leeslijst kunnen zetten.

Een andere optie is om per les de geselecteerde brieven te lezen en behandelen. De context van de roman moet dan wel door de docent overgebracht worden.

³ <https://neerlandistiek.nl/2022/08/alles-komt-evenwel-goed-heeft-sara-burgerhart-echt-een-gelukkig-einde/>.

⁴ Meer informatie over het lezen van hele teksten in plaats van fragmenten, zie: <https://klassiekersindeklas.nl/didactiek/hele-boeken-lezen-in-plaats-van-fragmenten-over-literatuuronderwijs-motivatie-en-hoge-verwachtingen/>

Leerdoelen

Leerlingen...

- leren literair-historisch redeneren en analyseren
- ontwikkelen hun literaire competentie
- verwerven literair-historische kennis over een aantal teksten en begrippen
- leren historiseren en actualiseren
- leren synchroon te interpreteren, analyseren en contextualiseren tegen de achtergrond van opgroeien in de achttiende eeuw en vrouwelijk auteurschap
- leren diachroon te interpreteren analyseren en contextualiseren in het kader van de thema's *coming of age*, meisjespersonages en seksueel misbruik
- leren *Sara Burgerhart* kennen en duiden als voorbeeld van een coming of ageroman.

Didactische werkvormen

De werkvormen die in deze lessenserie aan bod komen, zijn:

onderwijsleergesprek

samenwerkend leren (expertmodel)

groepswerk directe instructie

individueel lezen

schrijfp opdrachten die onderdeel van het leesdossier kunnen vormen

Korte beschrijving van de inhoud van de lessen

- Les 1 **synchroon** 'Meisjes van Nederland' (de historische en hedendaagse lezer)
- Les 2 **diachroon** Meisjespersonages in meisjesboeken
- Les 3 **diachroon** Een achttiende-eeuwse #Metoo-zaak (Sara en Mariken: waarom blijven meisjes niet altijd op het rechte pad?)
- Les 4 **synchroon** 'Een juffrouw dichteres! Wat buitenspoorighied!' (schrijvende vrouwen in de achttiende eeuw: stereotypen en zelfrepresentatie)

In **les 1** wordt de inleiding van de roman klassikaal behandeld en maken leerlingen zodoende kennis met de 'geïmpliceerde lezer:' de achttiende-eeuwse meisjes tot wie de auteurs zich zo direct richten in de inleiding van de roman. De docent biedt context en uitleg bij de roman, de auteurs en de thema's die centraal staan in de lessenserie.

In **les 2** wordt nader onderzocht wat voor personage Sara is, wat we over haar te weten komen en welke andere meisjespersonages uit historische jeugdromans overeenkomsten vertonen met Sara Burgerhart. Leerlingen ontdekken dat de roman *Sara Burgerhart* meerstemmig is, en dat de brieven meerdere perspectieven op hetzelfde personage aan bod laten komen.

In **les 3** wordt de aanrandingsscene en wat eraan voorafging gelezen en besproken. Leerlingen vergelijken Sara en Mariken uit *Mariken van Nieumeghen* en leren onderscheid te maken tussen een standpunt in de tekst (bijvoorbeeld het standpunt van Sara) en het standpunt dat uit de tekst op te maken is. Dit sluit aan op het thema 'meerstemmigheid' in les 2, omdat de contextgebondenheid van de personages en hun standpunten aan bod komen.

In **les 4** verkennen leerlingen synchrone verbanden door te kijken naar de (zelf)representatie van dichtende en schrijvende vrouwen in de achttiende eeuw. Ze vergelijken de representatie van de geleerde huisgenote van Sara, Cornelia Hartog, met de innerlijke dialoog van de achttiende-eeuwse dichteres Juliana Cornelia de Lannoy. In beide teksten wordt duidelijk hoe precair de balans is tussen vrouwelijkheid en auteurschap. Leerlingen ontdekken dat negatieve stereotyperingen over schrijvende vrouwen ook voorkomen in het werk van de vrouwen zelf.

We wensen jou en jouw leerlingen veel lees- en lesplezier!

We zijn heel benieuwd naar jouw ervaringen met deze lessenserie. Ook als je vragen, kritiek, feedback of tips heeft, horen wij dat graag. Je kunt ons bereiken via jokebrasser@gmail.com.

Joke Brasser, Yra van Dijk en Marie-José Klaver

1 november 2022